

Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport
Near Shore Windpark Noordzee

21 oktober 1998

964-48

ISBN 90-421-0422-8
Utrecht, Commissie voor de milieueffectrapportage.

commissie voor de milieueffectrapportage

De Minister van Economische Zaken
d.t.v. de Directeur-Generaal van Energie
mr. drs. C.W.M. Dessens
Postbus 20101
2500 EC DEN HAAG

uw kenmerk
E/EE/KK/98045231

uw brief
13 juli 1998

ons kenmerk
U592-98/Vh/ss/964-47

onderwerp
Advies voor richtlijnen voor het MER
Near Shore Windpark Noordzee

doorkiesnummer
(030) 234 76 36

Utrecht,
21 oktober 1998

Met bovengenoemde brief stelde u de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) in de gelegenheid een advies voor richtlijnen uit te brengen voor een milieueffectrapport (MER) ten behoeve van de besluitvorming over het Near Shore Windpark Noordzee. Overeenkomstig artikel 7.14 van de Wet milieubeheer (Wm) bied ik u hierbij het advies van de Commissie aan.

De Commissie hoopt met haar advies een constructieve bijdrage te leveren aan de totstandkoming van de richtlijnen voor het MER. Zij zal gaarne vernemen hoe u gebruik maakt van haar aanbevelingen. Dit houdt in dat de Commissie graag te zijner tijd de vastgestelde richtlijnen krijgt toegestuurd.

drs. L. van Rijn-Vellekoop
voorzitter van de werkgroep m.e.r.
Near Shore Windpark Noordzee

In afschrift aan:
De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening & Milieubeheer
De Minister van Verkeer & Waterstaat
De Minister van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij

Postadres Postbus 2345
3500 GH UTRECHT
Bezoekadres Arthur van Schendelstraat 800

telefoon (030) 234 76 66
telefax (030) 233 12 95
e-mail mer@eia.nl

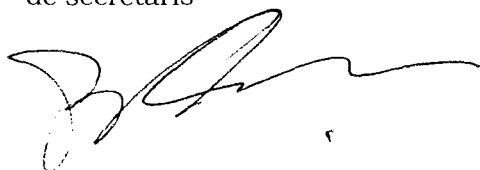
Advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport
Near Shore Windpark Noordzee

Advies op grond van artikel 7.14 van de Wet milieubeheer voor het milieueffectrapport over
het Near Shore Windpark Noordzee,

uitgebracht aan de minister van Economische Zaken (coördinerend bevoegd gezag) door de
Commissie voor de milieueffectrapportage; namens deze,

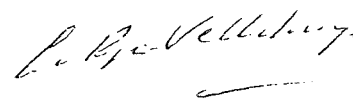
de werkgroep m.e.r. Near Shore Windpark Noordzee,

de secretaris

drs. R.A.A. Verheem

de voorzitter

drs. L. van Rijn-Vellekoop

Utrecht, 21 oktober 1998

INHOUDSOPGAVE

	Pagina
Hoofdpunten van het advies	1
1. Inleiding	3
2. Nut en noodzaak, doel en besluitvorming	4
2.1 Nut en noodzaakanalyse	4
2.2 Doel en besluitvorming	6
3. Voorgenomen activiteit en alternatieven	7
3.1 Algemeen	7
3.2 Alternatieven	8
3.2.1 Nulalternatief en meest milieuvriendelijk alternatief	10
3.2.2 Locatie-, opstellingen- en uitvoeringsalternatieven	11
4. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en milieugevolgen	12
4.1 Bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling	12
4.2 Gevolgen voor het milieu	13
4.2.1 Algemeen	13
4.2.2 Specifiek	13
5. Vergelijking van alternatieven	16
6. Leemten in informatie	16
7. Evaluatieprogramma	17
8. Vorm en presentatie	18
9. Samenvatting van het MER	18

Bijlagen

1. Brief van het bevoegd gezag d.d. 13 juli 1998, waarin de Commissie in de gelegenheid wordt gesteld om advies uit te brengen
2. Kennisgeving in de Staatscourant nr. 126 d.d. 8 juli 1998
3. Projectgegevens
4. Lijst van inspraakreacties en adviezen

HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES

De bescherming van het studiegebied onder het Structuurschema Groene Ruimte en (wat betreft delen van het gebied) de Habitat- en Vogelrichtlijn verplicht tot het uitvoeren van een nut- en noodzaakanalyse. Indien blijkt dat wezenlijke kenmerken en waarden van het gebied door het voornemen kunnen worden aangetast, moet het 'zwaarwegend maatschappelijk belang' van het voornemen worden aangetoond. Tevens moet hierbij worden nagegaan of aan dit belang niet elders of op een andere manier tegemoet kan worden gekomen. Indien nut en noodzaak aangetoond kunnen worden, is mitigatie en compensatie verplicht, met inzet van de best uitvoerbare technieken.

Bij het onderzoeken of het park ook elders aangelegd zou kunnen worden, hoeven naar de mening van de Commissie locaties op het land niet te worden onderzocht, indien kan worden onderbouwd dat het voornemen uitsluitend een demonstratieproject betreft. Hierbij dienen in ieder geval de volgende vragen beantwoord te worden:

- staat huidige of, voor zover te voorzien, toekomstige wet- en regelgeving voor initiatieven off shore de aanleg van toekomstige off shore windparken in de weg?
- bestaat de mogelijkheid, dat het demonstratiepark na afronding van de proef als permanent park gehandhaafd blijft (al dan niet als onderdeel van een groter park)? Zo ja, dan betreft het voornemen niet uitsluitend een demonstratieproject en moet op grond van de beschermingsformules voor de Noordzee worden bezien of 100 MW windenergie eventueel ook elders, bijvoorbeeld op het land, kan worden opgewekt. Zo nee, beschrijf dan of voor het eventueel handhaven van het park te zijner tijd een nieuwe besluitvormingsprocedure zal worden doorlopen, dan wel op welke wijze zeker gesteld wordt dat het park te zijner tijd daadwerkelijk wordt afgebroken.
- kan de te verzamelen kennis ook met een veel kleiner park, meerdere kleinere windparken op diverse afstanden van de kust, dan wel met een off shore demonstratieproject (buiten de 12 mijlskustzone) opgedaan worden? Indien zou blijken dat een van deze opties voordelen biedt uit een oogpunt van milieueffecten of kennisverkrijging, moeten deze voordelen (al of niet in het MER) afgewogen worden tegen het mogelijk economische voordeel van één (groter) near shore park.

Indien de activiteit effecten heeft in beschermde gebieden zoals aangeduid in de Habitat- en Vogelrichtlijn en het Structuurschema Groene Ruimte geldt het compensatiebeginsel voor dit voornemen. Geef aan in hoeverre er verschillen bestaan tussen locaties wat betreft de mogelijkheden om te verwachten effecten te mitigeren dan wel, indien mitigatie niet mogelijk blijkt, deze te compenseren.

Gelet op de veelheid aan milieuaspecten die door het voornemen (kunnen) worden beïnvloed, zal het meest milieuvriendelijke alternatief in dit geval altijd een integrale optimalisatie op meerdere milieuaspecten zijn. Naar de mening van de Commissie dient daarbij gelet op het karakter van de gebieden waarin het voornemen plaatsvindt vooral geoptimaliseerd te worden op de aspecten vogels, vissen, landschap en energie-opbrengst. Zowel uit een oogpunt van voorkomen van effecten op vogels en landschap (waarschijnlijk), als maximaliseren energie-

opbrengst (mogelijk), zal een locatie binnen het zoekgebied, maar verder uit de kust, naar verwachting beter scoren. Bij het zoeken naar het mma zal in ieder geval ook onderzocht moeten worden of een locatie mogelijk is waarbij molens in het geheel niet zichtbaar zullen zijn.

Omdat het voornemen een demonstratieproject betreft is monitoring en evaluatie van groot belang. Dit is immers het doel van het project. De resultaten van de evaluatie zullen in dit geval ook belangrijk zijn bij het ontwikkelen van normen voor de toekomstige activiteiten en bij het ontwikkelen van een ruimtelijk beleid voor de Noordzee. Richt het evaluatieprogramma in ieder geval op de milieuaspecten vogelhinder, effect op het landschap, energieopbrengst en effecten op het aquatisch milieu. Beschouw daarnaast ook de effecten van het voornemen op stroming en golven.

Voor een goede monitoring is het essentieel de bestaande situatie goed in beeld te brengen (0-meting). Vanwege het demonstratiekarakter van het project en het gebruik van de resultaten bij het opstellen van een kader voor toekomstige, verder reikende activiteiten moet de 0-meting ruim worden opgezet: onderzoek het vóórkomen en de huidige migratiepatronen van vogels, vissen (zowel bodemvis als pelagische vis), zeezoogdieren en bodemdieren.

1. INLEIDING

De minister van Economische Zaken (EZ) en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) hebben samen het voornemen een locatie aan te wijzen en ruimtelijk te reserveren in het Tweede Structuurschema Elektriciteitsvoorziening voor een demonstratieproject in de Noordzee: een 'near shore' windpark. Doel van het project is op de eerste plaats om kennis en ervaring op te doen met het plaatsen van windturbines op zee wat betreft het functioneren, het onderhoud, de levensduur, de ecologische en morfologische effecten, de maatschappelijke acceptatie en de economische rentabiliteit. In de tweede plaats is het doel van het project het opwekken van duurzame energie. De opgedane kennis en ervaring moet plaatsing van windturbineparken off shore^{1]} technisch en economisch mogelijk maken.

Het voornemen betreft de uiteindelijke realisering van een éénmalig demonstratieproject Near Shore Windpark van ongeveer 100 MW en bestaat volgens de startnotitie in principe uit zo'n 100 windturbines van 1 MW. Afhankelijk van de opstelling en vermogen van de windturbines is voor het windpark een gebied nodig tussen 5 en 25 km². De belangrijkste onderdelen van het park zijn de turbines, de funderingen en de elektriciteitskabel. De kabel zal ondergronds worden aangelegd naar de aansluiting op het elektriciteitsnet.

Bevoegde instanties voor het Near Shore Windpark zijn de ministers van Economische Zaken, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Verkeer & Waterstaat en van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Initiatiefnemers zijn de ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. De m.e.r.-procedure wordt doorlopen voor de planologische kernbeslissing (PKB) gericht op een partiële wijziging van het Tweede Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV-2), waarin grote locaties voor elektriciteitsopwekking zijn opgenomen. Naast de locatie voor het Near Shore Windpark kunnen in de PKB/SEV-2 ook nadere grenzen en beperkingen worden opgenomen, die van belang zijn bij de verdere besluitvorming over het demonstratieproject, zoals over de uiteindelijke inrichting van het windpark.

Bij brief van 13 juli 1998^{2]} is de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over het milieueffectrapport. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in de Staatscourant nr. 126 d.d. 8 juli 1998^{3]}.

Dit advies is opgesteld door een werkgroep van de Commissie voor de m.e.r.^{4]}. De werkgroep treedt op namens de Commissie voor de m.e.r. en wordt verder in dit advies 'de Commissie' genoemd. Het doel van het advies is om aan te geven welke informatie het MER moet bevatten om het mogelijk te maken het mi-

-
- 1 Dat wil zeggen: buiten de 12-mijlskustzone.
 - 2 Zie bijlage 1.
 - 3 Zie bijlage 2.
 - 4 De samenstelling hiervan is gegeven in bijlage 3.

lieubelang volwaardig in de besluitvorming mee te wegen. Het advies richt zich daarbij niet op het economische effect van het voornemen op functies in het zoekgebied (bijvoorbeeld visserij, beroepsscheepvaart).

Bij de opstelling van haar advies heeft de Commissie rekening gehouden met de adviezen, commentaren en opmerkingen^{5]}, die zij in afschrift van het bevoegd gezag heeft ontvangen.

De Commissie is van mening dat de startnotitie en de onderliggende documenten (resp. Haalbaarheidsstudie en Voorstudie Locatieselectie) al veel voor het MER relevante informatie bevatten. Bij het opstellen van haar richtlijnenadvies heeft zij deze informatie al zo veel mogelijk op juistheid, compleetheid en relevantie voor de besluitvorming getoetst. Dit advies richt zich vooral op die onderwerpen die in de startnotitie en eerdere studies nog niet voldoende zijn uitgewerkt.

2. NUT EN NOODZAAK, DOEL EN BESLUITVORMING

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."*

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieueffectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."*

2.1 Nut en noodzaakanalyse

Het studiegebied voor het voornemen wordt op p.31 van de startnotitie op hoofdlijnen beschreven. Dit gebied is, zoals ook gesteld in de startnotitie, beschermd onder meerdere nationale en internationale beleidsbeslissingen, zoals de Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn (delen van het gebied) en het Structuurschema Groene Ruimte (SGR). Dit betekent dat het gebied beschermd is onder het 'nee, tenzij' principe. Dat wil zeggen, dat het rijksbeleid ingrepen en ontwikkelingen in en in de onmiddellijke nabijheid van de gebieden niet toestaat, indien deze de wezenlijke kenmerken en waarden van het gebied aantasten. Alleen bij een zwaarwegend maatschappelijk belang kan hiervan worden afgeweken. De aanwezigheid van een dergelijk belang moet op basis van voorafgaand onderzoek worden vastgesteld. Hierbij moet tevens worden nagegaan of aan dit belang niet elders of op andere wijze tegemoet kan worden gekomen^{6]}. Dit wordt ook wel aangeduid als de 'nut- en noodzaakanalyse'.

5 Bijlage 4 geeft een lijst van deze reacties.

6 Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna; Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand.

Het voornemen zal dus alleen gerealiseerd mogen worden, indien in het MER aangetoond kan worden dat:

- 1) het zeker is dat door het voornemen *geen aantasting van wezenlijke kenmerken of waarden* van de gebieden plaatsvindt;
- 2) indien dit niet zeker is, er een *zwaarwegend maatschappelijk belang* is om het voornemen te realiseren;
- 3) indien er een *zwaarwegend maatschappelijk belang* bestaat, aangetoond kan worden dat het voornemen *niet redelijkerwijs elders of op een andere wijze* kan worden gerealiseerd.

Indien het bovenstaande aangetoond kan worden en het voornemen dus doorgang kan vinden, betekent de bescherming van het gebied dat mitigatie en compensatie van negatieve effecten verplicht is, waarbij de best uitvoerbare technieken moeten worden gebruikt⁷].

In de startnotitie en onderliggende stukken wordt al ingegaan op de nut- en noodzaakanalyse. Hierbij plaatst de Commissie de volgende opmerkingen:

- ad 1) Geef duidelijk aan wat als de wezenlijke kenmerken en waarden van het gebied wordt gezien en wat al of niet als aantasting wordt beschouwd⁸].
- ad 2) De specifieke vragen over de functie van het voornemen in het kader van duurzame energieontwikkeling worden in de reeds opgestelde documenten voldoende behandeld. Geef in het MER meer aandacht aan de rol van het voornemen in het totale energiebeleid, inclusief het gebruik van fossiele brandstoffen. Ga hierbij onder andere in op de verhouding en samenhang met andere duurzame en niet-duurzame energievormen en reductie van de totale energievraag. Leg hierbij een relatie met het rijksbeleid. Geef ook een toekomstvisie op de locatie en grootte van de in de toekomst beoogde off shore windparken, waarvoor het voornemen een demonstratieproject is.
- ad 3) In haar brief van 13 juli 1998 aan de Commissie stelt het bevoegd gezag dat *'het voornemen de reservering betreft van ruimte voor een demonstratieproject, dat moet aantonen dat in de toekomst windparken op zee mogelijk zijn.'* Om deze reden wordt *'er van uitgegaan dat in het MER geen alternatieven te land voor de locatie van het windpark behoeven te worden onderzocht'*. Naar de mening van de Commissie is dit een juiste constatering, indien onderbouwd kan worden dat het voornemen uitsluitend een demonstratieproject betreft. Bij deze onderbouwing dienen in ieder geval de volgende vragen beantwoord te worden:
 - Volgens de startnotitie betreft het voornemen een demonstratieproject om informatie en ervaring op te doen ten behoeve van de eventuele aanleg van (mogelijk groter dan 100MW) parken verder op zee: off shore, dat wil zeggen buiten de 12 mijlskustzone. Maak aannemelijk dat de

7 Zie SGR, Habitat- en Vogelrichtlijn.

8 Uitgangspunten voor deze discussie kunnen gevonden worden in bijvoorbeeld: Ministeries van EZ, LNV, VROM en V&W (1997) *'Proefboringen in de Noordzeekustzone en de Waddenzee: nadere onderbouwing voor besluitvorming'*

huidige of, voor zover te voorzien, toekomstige wet- en regelgeving voor initiatieven off shore de aanleg van dergelijke windparken niet in de weg staat.

- Geef aan of op grond van de huidige besluitvorming de mogelijkheid bestaat, dat het demonstratiepark na afronding van de proef als permanent park gehandhaafd blijft (al dan niet als onderdeel van een groter park):
 - Zo ja, dan betreft het voornemen niet uitsluitend een demonstratieproject en moet op grond van de beschermingsformules voor de Noordzee worden bezien of 100MW windenergie eventueel ook elders, bijvoorbeeld op het land, kan worden opgewekt.
 - Zo nee, beschrijf dan of voor het eventueel handhaven van het park te zijner tijd een nieuwe besluitvormingsprocedure zal worden doorlopen, dan wel op welke wijze zeker gesteld wordt dat het park te zijner tijd daadwerkelijk wordt afgebroken. Geef aan in hoeverre in het laatste geval de oorspronkelijke situatie weer hersteld zal (kunnen) worden.
- Onderbouw waarom de te verzamelen kennis niet ook met een veel kleiner park opgedaan kan worden. Ga daarbij ook in op de vraag in hoeverre de gewenste kennis eventueel effectiever te verkrijgen is met meerdere kleinere windparken op verschillende locaties, bijvoorbeeld op diverse afstanden van de kust.
- Geef aan waarom niet gekozen is voor een off shore-demonstratieproject. Dit zou immers de meest relevante informatie voor de uiteindelijk te realiseren off shore windparken opleveren. Zowel de technische als de milieuaspecten van een dergelijk park zullen naar verwachting verschillen van die van een near shore park, bijvoorbeeld op het gebied van vogeltrekroutes, vis- en zeezoogdierenpopulaties, stroming en sedimentatie.

Indien zou blijken dat een kleiner windpark, meerdere kleinere parken, dan wel een off shore park voordelen biedt uit een oogpunt van milieueffecten of kennisverkrijging, moeten deze voordelen (al of niet in het MER) afgewogen worden tegen het mogelijk economische voordeel van één groter near shore park.

2.2 Doel en besluitvorming

Geef kort aan welke randvoorwaarden en uitgangspunten (bijvoorbeeld ruimtelijke beperkingen) gelden bij dit voornemen. Verwijs hierbij naar de beleidsnota's, (ontwerp-)plannen en wetten, waarin deze zijn of worden vastgelegd. Geef de gebieden die in (de omgeving van) het studiegebied liggen, die op grond van milieuaspecten een speciale status in het beleid hebben of krijgen, zoals onderdelen van de ecologische hoofdstructuur en stiltegebieden. Geef de consequenties hiervan voor de ontwikkeling van alternatieven aan. Ga hierbij onder andere ook in op de vraag in hoeverre de beschermingsformules van het SGR, de

Habitat- en de Vogelrichtlijn toestaan, dat eventueel een ander alternatief gekozen wordt dan het meest milieuvriendelijke.

Beschrijf tevens welke criteria voor de afweging van alternatieven^{9]} aan het milieubeleid worden ontleend.

Geef aan dat het MER is opgesteld voor de planologische kernbeslissing over de partiële herziening van het tweede Structuurschema Elektriciteitsvoorziening. Beschrijf volgens welke procedure en welk tijdpad dit geschiedt en welke adviesorganen en instanties daarbij formeel en informeel zijn betrokken. Geef tot slot de besluiten aan die in een later stadium nog moeten worden genomen om de voorgenomen activiteit te realiseren.

3. VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

3.1 Algemeen

Indien nut en noodzaak van het voornemen voldoende kunnen worden aangetoond, zal het MER alternatieven beschrijven voor de locatie. Voor zover nodig voor de locatiekeuze, zal op hoofdlijnen ook aandacht worden besteed aan alternatieven voor de opstelling en uitvoering van de windmolens (startnotitie p.18). Beschrijf deze alternatieven voor zover deze gevolgen hebben voor het milieu. Het kan zinvol zijn om deze beschrijving te baseren op deelactiviteiten en, eventueel, neven- en vervolgvactiviteiten. Verder verdient het aanbeveling om onderscheid te maken tussen activiteiten die plaatsvinden in de realisatiefase (inrichting/aanleg), de gebruiksfase (gebruik en beheer) en tijdens of na de beëindiging (afbraak en verwijderen van de molens).

Fasering

Geef de voor- en nadelen van fasering van activiteiten aan, bijvoorbeeld eerst aanleggen van een deel van het park, waarna de rest aangelegd wordt na een eerste verkenning van de milieugevolgen. Een eerste fase van het park biedt bijvoorbeeld de mogelijkheid om na te gaan of de voorspelde effecten op vogels daadwerkelijk optreden. Ook kan inzicht verkregen worden in de technische problemen van het plaatsen van windmolens op zee. Geef ten slotte aan of fase-

9 Zie ook hoofdstuk 5 van dit advies.

ring eventueel gewenst is met het oog op de te verwachten technologische ontwikkelingen op het gebied van windenergie.

Preventieve, mitigerende en compenserende maatregelen

Indien de activiteit effecten heeft in beschermde gebieden zoals aangeduid in de Habitat- en Vogelrichtlijn en het Structuurschema Groene Ruimte geldt het compensatiebeginsel voor dit voornemen¹⁰]. Beschrijf wat het compensatiebeginsel voor dit voornemen inhoudt. Geef aan in hoeverre er verschillen bestaan tussen locaties wat betreft de mogelijkheden om te verwachten effecten te mitigeren dan wel, indien mitigatie niet mogelijk blijkt, deze te compenseren¹¹].

3.2 Alternatieven

Motiveer de keuze van de alternatieven en, eventueel, de selectie van een voorkeursalternatief. In het MER zijn vooral de milieuargumenten voor deze keuze van belang. Betrek hierbij de actuele ontwikkelingen op het gebied van groot-schalige windenergie en de informatie in reeds uitgevoerde milieueffectrapportages.

Beschrijf de milieueffecten van de alternatieven volgens dezelfde methode en met hetzelfde detailniveau om onderlinge vergelijking mogelijk te maken. Beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief is verplicht.

Beschrijf bij alle alternatieven expliciet de daarmee samenhangende wijze van aan- en afvoer van de opgewekte energie.

Methode van alternatiefontwikkeling

In par. 4.1 van de startnotitie worden de randvoorwaarden en uitgangspunten bij de ontwikkeling van alternatieven aangegeven. De Commissie onderschrijft deze, met de volgende kanttekeningen:

- Richt alternatieven op een bepaalde hoeveelheid op te wekken *energie* (in plaats van op een hoeveelheid opgesteld *vermogen*). Dit geeft een beter inzicht in de verschillen tussen locaties en opstellingsvormen wat betreft windaanbod.
- Uitgangspunt e) is vrij algemeen geformuleerd en biedt daardoor weinig duidelijkheid bij het formuleren van alternatieven. Beter is het uit te gaan van de verplichtingen die het SGR oplegt.

Verder is het belangrijk dat de gehanteerde methode voor het ontwikkelen van alternatieven aan enkele randvoorwaarden voldoet:

-
- 10 Zie Structuurschema Groene Ruimte PKB deel 4, blz. 64 voor de omschrijving van het compensatiebeginsel.
- 11 Mitigatie en compensatie zullen meer gedetailleerd in een eventueel toekomstig inrichtings-m.e.r. aan de orde moeten komen. Bij mitigerende maatregelen kan gedacht worden aan het aanpassen van de configuratie van molens of het periodiek stilzetten van molens. Bij compensatie kan gedacht worden aan de ontwikkeling van nieuwe, of de uitbreiding van bestaande, broed- of foerageerbiotopen op enige afstand van het park, zoals (veiligstellen van) schelpenbanken door vermindering van schelpdiervisserij, de ontwikkeling van ondiepwateraren, slikken, schorren en binnendijkse moerassen of inlagen op het vaste land.

- motiveer subjectieve keuzen. Maak duidelijk in hoeverre randvoorwaarden of uitgangspunten eenduidig uit bestaand beleid of de stand van de wetenschap afgeleid kunnen worden, dan wel gekozen zijn op grond van 'expert judgement'. Onderbouw in het laatste geval de hardheid. Onderbouw eveneens de financiële randvoorwaarden voor het voornemen: bij welke kosten wordt een alternatief niet meer realistisch geacht?;
- houd het uiteindelijke aantal gedetailleerd uit te werken alternatieven werkbaar;
- laat alternatieven met belangrijke negatieve effecten op een of meerdere milieuaspecten niet bij voorbaat afvallen, zonder dat onderzocht is of deze effecten eventueel te compenseren zijn.

Het zoekgebied voor de alternatiefontwikkeling

Onderbouw de inperking van het zoekgebied, zoals deze in het voortraject heeft plaatsgevonden. Maak duidelijk welke rol milieuargumenten hierbij gespeeld hebben (expliciteer onder andere ook de argumenten die een rol hebben gespeeld bij het inperken van het zoekgebied in overleg met de milieubeweging). Waar van toepassing kan gerefereerd worden naar de reeds verzamelde kennis in de Voorstudie Locatieselectie en de Haalbaarheidsstudie^{12]}. Geef verder aan:

- waarom de gebieden ten westen van de Voordelta en ten noorden van Petten zijn afgevallen;
- in hoeverre bij het voornemen wordt samengewerkt met België: de locatie Westerscheldemond lijkt deels op Belgisch grondgebied te liggen; het zoekgebied strekt zich volgens de startnotitie uit tot zuidelijk van Zeebrugge^{13]}.

De relatie met overige (voorgestelde) projecten in het zoekgebied

Andere projecten en plannen in het zoekgebied kunnen zowel barrières zijn voor het voornemen, als extra mogelijkheden bieden^{14]}. Het gaat bijvoorbeeld om een luchthaven in zee^{15]}, stortlocaties voor baggerspecie, recreatieplannen voor de mond van het Noordzeekanaal, de Tweede Maasvlakte of boorplatforms. Maak de belemmeringen en mogelijkheden duidelijk in het MER en betrek deze bij het ontwikkelen van alternatieven:

- belemmeringen kunnen bijvoorbeeld ontstaan door ruimtegebruik voor deze projecten, cumulatie van effecten van deze projecten met die van het voornemen, of veiligheidsaspecten zoals aanvliegroutes.
- mogelijkheden worden bijvoorbeeld geboden door windmolens zo veel mogelijk te plaatsen in 'loze' ruimtes die ontstaan tussen andere projecten in, of concentratie van hinder door projecten voor zover mogelijk bij elkaar te lokaliseren (bijvoorbeeld het windmolenpark aan laten sluiten op boorlocaties).

12 Daarbij merkt de Commissie op dat in de Voorstudie Locatieselectie (hoofdrapport, p.8, tabel 1.2) uitgegaan wordt van andere randvoorwaarden dan in de startnotitie aangegeven: 3 locaties (startnotitie: open benadering wat betreft het aantal), niet binnen 3 km. van de kust (startnotitie: tussen 8 en 20 km.), waterdiepte tussen 5 en 15 meter (startnotitie: tussen 5 en 20 meter) en bouw volgens de *huidige* stand van de techniek (startnotitie: op land bewezen technologische kennis).

13 Zie ook reactie 20 (bijlage 4).

14 Zie ook reactie 33 (bijlage 4).

15 Zie ook reactie 29 (bijlage 4).

3.2.1

Nulalternatief en meest milieuvriendelijk alternatief

Het nulalternatief zal in dit geval samenvallen met de bestaande toestand, inclusief de te verwachten autonome ontwikkeling van het zoekgebied (zie verder hoofdstuk 4 van dit advies).

Het verplicht te beschrijven meest milieuvriendelijke alternatief (mma) moet:

- realistisch zijn, dat wil zeggen het moet voldoen aan de doelstellingen van de initiatiefnemer, alsmede binnen zijn of haar competentie liggen;
- uitgaan van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu.

De Commissie adviseert bij het ontwikkelen van het mma een 'actieve' aanpak te volgen. Hiermee wordt bedoeld, dat bij de locatiekeuze (en eventueel opstelings- en uitvoeringskeuzen; zie ook volgende paragraaf) voor dit alternatief toepassing van de beste bestaande mogelijkheden voor milieubescherming en -verbetering als uitgangspunt wordt genomen. Dit is overigens op grond van het SGR ook verplicht.

Gelet op de veelheid aan milieuaspecten die door het voornemen (kunnen) worden beïnvloed, zal het mma in dit geval altijd een integrale optimalisatie op meerdere milieuaspecten zijn. Naar de mening van de Commissie dient daarbij, gelet op het karakter van de gebieden waarin het voornemen plaatsvindt, vooral geoptimaliseerd te worden op de aspecten vogels, vissen, landschap en energieopbrengst. Ga voor de overige milieuaspecten van in ieder geval minimumeisen uit. Onderbouw daarbij de 'hardheid' van deze minimumeisen, zowel van de eisen op milieuaspecten, als op de technisch-economische aspecten. Ga onder andere in op de (on)mogelijkheid om vaarroutes eventueel om te leggen.

Geef in dit verband eveneens een nadere onderbouwing van de in de startnotitie aangegeven randvoorwaarden voor het zoekgebied (bijvoorbeeld maximale watterdiepte 20 meter en maximale afstand uit de kust 20 km). Naar de mening van de Commissie is deze onderbouwing in de tot nu toe verrichte voorstudies nog onvoldoende duidelijk. Leg uit of, en zo ja welke, eventuele milieuvoordelen door de gestelde randvoorwaarden niet kunnen worden gehaald.

Zowel op effecten op vogels en landschap (waarschijnlijk), als maximaliseren energieopbrengst (mogelijk), zal een locatie verder uit de kust naar verwachting beter scoren. Bij het zoeken naar het mma zal in ieder geval ook onderzocht moeten worden of binnen het zoekgebied een locatie mogelijk is waarbij molens in het geheel niet zichtbaar zullen zijn¹⁶].

Volgens de startnotitie is een uitgangspunt, dat het park niet 'groter dan 100 MW' mag zijn. Dit vermogen is dus een maximum. Geef in het MER aan of er ook een ondergrens is voor het te realiseren vermogen en, zo ja, welke dat is. Indien alternatieven zullen worden ontwikkeld uitgaande van zowel een boven- als een ondergrens, ontwikkel dan een mma voor beide situaties. Dit om te

16 Zie ook reactie 36 (bijlage 4).

voorkomen dat bij de ontwikkeling van het mma ongewenst te veel nadruk komt te liggen op ofwel energieopbrengst (bovengrens), dan wel de overige milieuaspecten (ondergrens). Indien één mma wordt ontwikkeld, bestaat namelijk het risico dat deze vooral bepaald zal worden door de negatieve, directe effecten ter plaatse en dus uit zal gaan van een laag opgesteld vermogen. Het positieve milieueffect van opgewekte duurzame energie krijgt dan weinig gewicht, hetgeen uit milieuoogpunt niet bij voorbaat terecht is.

3.2.2 **Locatie-, opstellings- en uitvoeringsalternatieven**

In zijn algemeenheid moet aandachtspunt zijn dat locatie, opstelling en uitvoering van het park niet onafhankelijk van elkaar gekozen kunnen worden. Houd hier bij het samenstellen van alternatieven rekening mee. Indien uitgegaan wordt van een boven- en ondergrens voor het op te stellen vermogen, ontwikkel dan integrale alternatieven voor locatie, opstelling en uitvoering voor zowel de onder- als de bovengrens, omdat het op te stellen vermogen randvoorwaarden oplegt aan de mogelijke uitvoering, opstelling en locatie van de molens.

Hoofdstuk 4 van de startnotitie beschrijft de te beschouwen locatie-, uitvoerings- en opstellingsalternatieven. Volgens blz. 17 van de startnotitie worden de locaties IJmuiden II en Westerscheldemond beschouwd als 'in ieder geval te onderzoeken' locaties, waarbij IJmuiden II de voorkeurslocatie is. Daarbij is aangegeven, dat het mogelijk is dat uit de inspraak, tijdens de PKB/m.e.r.-procedure of tijdens de opstelling van het MER nog andere alternatieven in beeld komen. Indien deze binnen de in de startnotitie genoemde randvoorwaarden en uitgangspunten passen, zullen ze op een gelijkwaardige manier in het MER worden onderzocht.

Ten aanzien van inrichtingsalternatieven (opstelling en uitvoering van de molens) stelt de startnotitie op blz. 18, dat de inrichting van het park in de p.k.b./m.e.r.-procedure in principe niet aan de orde is. Daarbij wordt echter opgemerkt, dat inrichtingsalternatieven op hoofdlijnen toch beschouwd zullen worden, omdat de te onderzoeken locaties eisen stellen aan de inrichting.

De Commissie onderschrijft de in de startnotitie aangegeven handelswijze bij de ontwikkeling en beschrijving van alternatieven, met de volgende kanttekeningen en opmerkingen.

Locatiealternatieven

- De in ieder geval te onderzoeken twee locaties lijken onder andere gebaseerd op de uitkomsten van een uitgevoerd belevings/draagvlakonderzoek. Uit dat onderzoek wordt geconstateerd, dat bij een minimumafstand uit de kust van 8 kilometer de landschappelijke effecten van een park voor het merendeel van de betrokken bewoners aan de kust acceptabel zijn. Het wordt uit de tot nu toe uitgevoerde studies niet geheel duidelijk hoe het belevingsonderzoek is uitgevoerd. Vooral lijkt te zijn uitgegaan van de in de voorstudie opgenomen foto's. Naar de mening van de Commissie noodzaakt het gebruik van foto's tot een gedegen 'ijking' van de resultaten van het onderzoek. Dat wil zeggen, dat in een praktijksituatie wordt nagegaan of de beoordeling van foto's genomen op een bepaalde afstand, overeenkomt met de beoordeling in het veld van molens op dezelfde afstand. Het is niet duidelijk of dit gebeurd

is, waarmee ook de validiteit van de resultaten van het belevingsonderzoek niet duidelijk is. Ga in het MER nader in op de onzekerheid in de uitkomsten van het belevings/draagvlakonderzoek wat betreft effect op het landschap in relatie tot gehanteerde methode.

Opstellingsalternatieven

- Zoek bij de opstellingen in ieder geval ook naar een optimum van een zo groot mogelijke energie-opbrengst, zo min mogelijk vogelhinder en een zo goed mogelijke inpassing in het landschap.

Uitvoeringsalternatieven

- Geef aan waar doelen ten aanzien van milieuaspecten wat betreft de uitvoering tegenstrijdig zijn. Het is bijvoorbeeld mogelijk, dat een nagestreefde minimale zichtbaarheid uit landschappelijk oogpunt strijdig is met een na te streven maximale zichtbaarheid voor vogels of de scheepvaart.

4. BESTAANDE MILIEUTOESTAND, AUTONOME ONTWIKKELING EN MILIEUGEVOLGEN

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."*

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."*

4.1 Bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling

Beschrijf de bestaande toestand en de te verwachten ontwikkeling van de milieukwaliteit in het zoekgebied. Vooral de relatie met het uit te voeren monitoring- en evaluatieprogramma is hierbij van belang (zie verder hoofdstuk 7 van dit advies). Bij de beschrijving kan gebruik worden gemaakt van de informatie in de voorstudies. Als niet zeker is of bepaalde ingrijpende activiteiten zullen doorgaan of niet, dan kunnen hiervoor verschillende scenario's worden gebruikt.

Beschrijving studiegebied

Geef het studiegebied op kaart aan. Deze omvat het zoekgebied en de omgeving daarvan, voor zover daar effecten van de voorgenomen activiteit kunnen gaan optreden. Per milieuaspect (vogels, landschap, etc.) kan de omvang van het studiegebied verschillen. Geef tevens op kaart een overzicht van de in het studiegebied gelegen gevoelige gebieden en objecten en welke natuurbeschermingsinstrumenten (bijvoorbeeld (inter)nationale verdragen, elementen van de EHS, reservaten) op welke delen van het studiegebied werkzaam zijn. Geef ook op

kaart aan welke (half)natuurlijke ecotopen (ook in het aquatisch milieu) zich in het studiegebied bevinden. Beschrijf de aanwezigheid van de voor het gebied karakteristieke soorten, bij voorkeur van de rode lijst en de bij de EG-Vogelrichtlijn behorende lijst, die een indicatie bieden voor de ontwikkeling van bovengenoemde ecotopen. Beschrijf daarnaast ook de belangrijkste rode en blauwe lijstsoorten die geen directe relatie hebben met bovengenoemde ecotopen, zoals trekvogels en (zee)zoogdieren.

4.2 Gevolgen voor het milieu

4.2.1 **Algemeen**

Neem bij de beschrijving van de milieugevolgen de volgende algemene richtlijnen in acht:

- bepaal bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu, waar nodig, de ernst in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid en compenserbaarheid; geef aan of effecten tijdelijk of permanent zijn;
- beschrijf per milieugevolg of het omkeerbaar is;
- ga expliciet in op cumulatie van effecten;
- voer bij onzekerheden over het wel of niet optreden van effecten een betrouwbaarheidsanalyse uit of gebruik een 'worst case scenario';
- vermeld onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte gegevens;
- maak de manier waarop milieugevolgen zijn bepaald inzichtelijk en controleerbaar door het opnemen van basisgegevens in bijlagen of expliciete verwijzing naar geraadpleegd achtergrondmateriaal;
- betrek bij de beschrijving de gevolgen van de aanlegfase, de gebruiksfase en de afbraakfase;
- motiveer minder gangbare voorspellingsmethoden.

In het algemeen zal ook bij het inschatten van de ernst van voorspelde milieueffecten een rol spelen of het park tijdelijk is, dan wel ook een permanent karakter zou kunnen krijgen (zie ook par. 2.1 van dit advies).

4.2.2 **Specifiek**

De Commissie onderschrijft de in de startnotitie aangegeven te onderzoeken milieugevolgen. Hierbij plaatst zij de volgende opmerkingen:

Abiotisch milieu

- Beschrijf de effecten op het zandtransport en op het kustprofiel. Onderdeel van het voornemen zal waarschijnlijk zijn om het ontstaan van ontgrondingskuilen rond de palen waarop de molens staan tegen te gaan met stortsteen. In dat geval ontstaat tussen de palen een gebied met grotere ruwheid en hogere turbulentiëgraad, alsmede met vast substraat. Geef aan wat de korte- en lange-termijn-milieueffecten hiervan zijn, bijvoorbeeld op bodemdieren. Verder stelt de Commissie vast, dat in de tot nu toe uitgevoerde voorstudies nog weinig gekeken is naar het effect op het abiotisch milieu van eventuele

plaatsing van het park dicht bij de kust dan 9 kilometer. Bij aanleg van het park op of rond de 5-meter-dieptelijn ligt het in de actieve kustzone, dat wil zeggen het brandingsgebied. Dit kan leiden tot verstoring van de waterbewegings- en sedimenttransportcondities aan de voet van de kust. Indien plaatsing van het park in ondiep water tot de mogelijkheden behoort, moeten deze effecten een aandachtspunt zijn.

Vogels

- De te verwachten effecten op vogels zijn voor de besluitvorming essentieel. Het effect van de verschillende alternatieven zal afhangen van het vlieggedrag en de vlieghoogte van de vogels. Hierin zijn verschillen per soort en per seizoen. Ook zal het per soort afhangen van de windsterkte en -richting. Verder kunnen patronen overdag anders zijn dan 's nachts. Voor een goed inzicht hierin zijn bij voorkeur radarstudies nodig onder verschillende omstandigheden.
- Verder is de Commissie van mening, dat bij het opstellen van het MER het merendeel van de punten zoals genoemd in de inspraakreactie van de Stichting Natuur & Milieu (blz. 3 en 4, onder punt 7, met uitzondering van de laatste regel¹⁷) een goed uitgangspunt zijn;
- In de startnotitie is aangegeven, dat zal worden onderzocht welke 'verstoring van trekroutes' optreedt. Onderzoek daarnaast ook het effect op dagelijkse vluchtbewegingen tussen voedsel-, broed- en rustgebieden en het effect op voedselaanbod en verstoring van foerageergebieden.

Landschap

- Bij het in beeld brengen van de landschapseffecten wordt uit de startnotitie niet duidelijk of effecten in beeld zullen worden gebracht door belevings- en draagvlakonderzoek, of dat dit op grond van meetbare criteria zal gebeuren:
 - Indien het eerste het geval is, en hierbij visualisaties gebruikt worden, is het belangrijk de gebruikte beelden te ijken (zie ook par. 3.2.2 van dit advies). Dit kan bijvoorbeeld door foto's of montages van de aanblik van molens vanaf punten op verschillende afstanden van de molens te maken en vervolgens proefondervindelijk na te gaan welke foto of montage het beste beeld geeft van de werkelijkheid.
 - In het tweede geval zullen de criteria voor landschappelijke inpassing vooral stoelen op de mate waarin onzichtbaarheid van de molens wordt nagestreefd. De variabelen die hierbij een rol spelen zijn respectievelijk de weersgesteldheid, de afstand tussen waarnemer en locatie, de groottes van de turbines en de kleurstelling. Bijvoorbeeld, indien het criterium is dat de locatie nooit gezien mag worden, dan leidt dit tot een bepaalde afstand en kleurstelling. Indien de locatie gemiddeld 10 dagen per jaar gezien mag worden, dan leidt dit tot een andere afstand en mogelijkheden voor de kleurstelling. Geef aan welke variabelen en criteria gehanteerd zijn en motiveer deze.
- Een aandachtspunt is het effect van afstand op de kleurwaarneming. Praktijkervaring leert dat bij bepaalde afstanden tussen waarnemer en

17 Zie reactie 36 (bijlage 4).

object kleuren van het object niet meer zichtbaar zijn. Deze afstanden zijn niet voor elke kleur gelijk.

- Geef aan vanaf welke waarnemingspunten (vooral de hoogte hiervan, bijvoorbeeld staande op de duinen of op het strand) de effecten op het landschap bepaald zijn.

Waterfauna

- Beschrijf de te verwachten effecten op waterfauna. Daarbij gaat het om zowel negatieve als positieve effecten. Bij negatieve effecten kan het bijvoorbeeld gaan om de effecten van trillingen (met name in de aanlegfase) en onderwatergeluid op het navigatievermogen van zeezoogdieren, van eventuele elektrische velden op vissen of effecten op de vistrek doordat het windpark een obstakel daarvoor is^{18]}. Een positief effect is echter ook mogelijk, bijvoorbeeld door de aangroeimogelijkheden en beschutting die de fundering kan bieden, waardoor nieuwe habitats kunnen ontstaan.

Natuur

- Beschrijf de effecten op de natuur ter plekke van aanlanding van de kabel, bijvoorbeeld door ingraven van de kabel^{19]}.

Archeologie

- Bij de aanleg van het park kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden schade oplopen. Deze waarden lijken vooral aanwezig te zijn in de Voordelta en de Noordzeebodem^{20]}. Beschrijf in welke mate locaties van elkaar verschillen in het risico op aantasten van archeologische waarden en de mogelijkheden om eventuele effecten te voorkomen of te mitigeren^{21]}.

Vermeden emissies en grondstofgebruik

- Breng ook, bijvoorbeeld als onderdeel van het nulalternatief, globaal de negatieve milieueffecten in beeld als gevolg van de huidige, niet-duurzame, energieopwekking in Nederland met bijvoorbeeld gas en kolen, voor zover deze door het voornemen kan worden voorkomen. Ga hierbij, voor zover mogelijk en globaal, ook in op de negatieve effecten van emissies op vogels.
- Een aandachtspunt is de energie/milieubalans van alternatieven. Beschrijf naast de energieopbrengst, ook de energiekosten van constructie, plaatsing, onderhoud en verwijdering van de molens op de verschillende locaties.

Verontreinigingen

- Geef aan of de mogelijkheid bestaat dat als gevolg van aanleg, onderhoud en afbraak van het park ter plaatse verontreiniging van het milieu kan optreden en, zo ja, beschrijf in hoeverre er verschillen bestaan tussen locaties wat betreft de effecten van deze verontreinigingen of de mogelijkheden ze te mitigeren.

18 Zie ook reactie 36 (bijlage 4).

19 Zie ook reactie 36 (bijlage 4).

20 Zie ook reactie 43 (bijlage 4).

21 Bij het inrichtings-m.e.r. moet, uitgaande van de gekozen locatie, nader archeologisch (voor)onderzoek plaatsvinden, gericht op voorkomen of mitigatie van te verwachten effecten.

Veiligheid

- Betrek, voor zover relevant, bij de beschrijving van de veiligheidsaspecten ook de gevolgen voor de luchtvaart, indien gedurende het opstellen van het MER de aanleg van een luchthaven in zee in beeld komt.
- Breng de veiligheidsrisico's van het voornemen in beeld voor scheepsbewegingen, ankergebieden voor de scheepvaart en door mogelijke verstoring van de havenradar.

5. VERGELIJKING VAN ALTERNATIEVEN

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."*

Vergelijk de milieueffecten van de alternatieven, inclusief een eventueel voorkeursalternatief, onderling én met de referentie(s). Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden. Betrek bij de vergelijking de doelstellingen en de grens- en streefwaarden van het milieubeleid.

Een aandachtspunt bij de vergelijking van alternatieven is het voorkomen van dubbelstellingen bij het scoren van alternatieven op (milieu)aspecten. In de startnotitie wordt het windaanbod bijvoorbeeld bij twee aspecten genoemd: zowel bij economie en techniek als (impliciet) bij energie (energieopbrengst). Door dubbelstellingen bestaat het gevaar dat aspecten een zwaarder gewicht krijgen in de afweging dan bedoeld. Onderbouw hoe hiermee omgegaan zal worden bij de vergelijking.

Hoewel dit geen verplicht deel van het MER uitmaakt, beveelt de Commissie verder aan een indicatie te geven van de kosten van de verschillende alternatieven.

6. LEEMTEN IN INFORMATIE

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."*

Geef aan over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Spits deze inventarisatie toe op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in de verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Beschrijf:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

7. EVALUATIEPROGRAMMA

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieueffectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Bij de vaststelling van het besluit tot reservering van ruimte voor het windpark is het verplicht aan te geven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen.

Omdat het voornemen een demonstratieproject betreft is monitoring en evaluatie uiteraard van nog groter belang. Dit is immers het doel van het project. De resultaten van de evaluatie zullen in dit geval ook belangrijk zijn bij het ontwikkelen van normen voor de toekomstige activiteiten en bij het ontwikkelen van een ruimtelijk beleid voor de Noordzee²². Daarom is het des te meer belangrijk, dat in dit geval al in het MER een aanzet wordt gegeven tot een programma voor dit onderzoek. Maak daarbij een koppeling tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

Voor een goede monitoring is het essentieel de bestaande situatie goed in beeld te brengen (0-meting). Indien het voornemen een op zichzelf staand project zou zijn, dan zou de 0-meting van relatief beperkte omvang kunnen zijn (migratiepatronen hoeven dan bijvoorbeeld niet in beeld te worden gebracht omdat dieren

22 Zie ook reacties 32 en 36 (bijlage 4).

gemakkelijk om een - relatief klein - park heen kunnen). Echter, vanwege het demonstratiekarakter van het project en het gebruik van de resultaten bij het opstellen van een kader voor toekomstige, verder reikende activiteiten moet de 0-meting ruimer worden opgezet: onderzoek het vóórkomen en de huidige migratiepatronen van vogels, vissen (zowel bodemvis als pelagische vis), zeezoogdieren en bodemdieren.

Richt het evaluatieprogramma in ieder geval op de milieuaspecten vogelhinder, effect op het landschap, energieopbrengst en effecten op het aquatisch milieu. Beschouw daarnaast ook de effecten van het voornemen op stroming en golven.

8. VORM EN PRESENTATIE

Geef bijzondere aandacht aan de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. Presenteer de onderlinge vergelijking waar zinvol met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie beveelt de Commissie verder aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst (als separaat onderdeel) bij het MER op te nemen;
- bij gebruik van kaarten recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.

9. SAMENVATTING VAN HET MER

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieueffectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en sprekers en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Geef daarbij de belangrijkste zaken weer, zoals:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en, eventueel, het voorkeursalternatief;
- belangrijke leemten in kennis.

BIJLAGEN

bij het Advies voor richtlijnen
voor het milieueffectrapport
Near Shore Windpark Noordzee

(bijlagen 1 t/m 4)

BIJLAGE 1

Brief van het bevoegd gezag d.d. 13 juli 1998 waarin de Commissie in de gelegenheid wordt gesteld om advies uit te brengen

Ministerie van Economische Zaken

	Commissie voor de milieu-effectrapportage
ingekomen :	20 JULI 1998
nummer :	1134-98
dossier :	964-1 ^e /m 5
kopie naar :	Sc/pres/bib

Aan
Commissie voor de milieu-
effectrapportage
Postbus 2345
3500 GH Utrecht

1 x
+ g 33)

Datum Uw kenmerk Ons kenmerk Bijlage(nl)
3 JULI 1998 E/EE/KK/98045231 2

Onderwerp
Milieu-effectrapportage demonstratieproject near-shore windpark

Gaarne vraag ik mede namens mijn ambtgenoten van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en van Verkeer en Waterstaat uw aandacht voor de locatiebepaling van het door de rijksoverheid voorgenomen demonstratieproject voor een near-shore windpark.

Zoals u bekend, voert de rijksoverheid een beleid gericht op bevordering van duurzame energie, waaronder windenergie. In de Derde Energienota is als doelstelling opgenomen 2750 MW windvermogen in 2020. Ondanks alle inspanningen zal het naar verwachting niet mogelijk zijn een dergelijk vermogen geheel ruimtelijk te land in te passen, waar vooralsnog circa 1500 MW haalbaar wordt geacht. Plaatsing zal daarom eveneens buitengaats moeten plaatsvinden. Daar zijn op lange termijn grootschalige toepassingen denkbaar. Teneinde daarmee ervaring op te doen, heeft de rijksoverheid het voornemen een demonstratieproject near-shore windpark te stimuleren. Een en ander mag vanzelfsprekend geen afbreuk doen aan de inspanningen de doelstellingen voor plaatsing van windvermogen te land daadwerkelijk te realiseren.

In een door Novem in 1997 in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken uitgevoerde haalbaarheidsstudie bleken de locaties voor de kust van IJmuiden (nabij Wijk aan Zee) en Zeeuws-Vlaanderen het meest gunstig voor vestiging van het windpark, waarbij IJmuiden een voorkeur geniet. Het rijk wil echter andere locaties niet uitsluiten.

Uit overwegingen van zorgvuldigheid heeft de rijksoverheid besloten, om de definitieve locatie van het windpark via een pkb-procedure vast te leggen in het Tweede Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEEV), dat daartoe partieel gewijzigd zal

Bezoekadres Donkiesnummer Teletax
Bezuidenhoutseweg 20 (070) 379 6490 (070) 379 7841

Hoofdkantoor Telefoon (070) 379 89 11 X 400 adres S - EZPOSTIC - NLIA 400NETP M42 E2
Bezuidenhoutseweg 30 Teletax (070) 347 40 83 Internetadres ezpost@minet.nl
Postbus 20101 Telex 31099 ezra nl
2500 LC 's-Gravenhage Telegramadres ezra gv Verzorke by beantwoording van deze brief ons kenmerk te vernielden

worden. In het SEV zal tevens aangegeven worden welke randvoorwaarden aan de inrichting van het park gesteld moeten worden.

Op de wijziging van het SEV rust de verplichting tot milieu-effectrapportage (m.e.r.-procedure). In de m.e.r.-procedure zijn de Ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer initiatiefnemer. Het bevoegd gezag in de m.e.r.-procedure bestaat uit de Ministers van Economische Zaken, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, en van Verkeer en Waterstaat.

Bijgevoegd zend ik u gebundeld in bijlage 1 de startnotitie voor de m.e.r.-procedure, de nieuwsbrief Zeestroom 3 en de samenvatting van de reeds aangehaalde haalbaarheidsstudie.

Terinzagelegging van de startnotitie vindt in Nederland en in België plaats met ingang van 13 juli 1998 tot en met 18 september 1998.

Tot en met 18 september 1998 kan een ieder opmerkingen over de startnotitie en de richtlijnen inzake de inhoud van het milieu-effectrapport indienen bij het Inspraakpunt demonstratieproject near-shore windpark, Ministerie van Economische Zaken, Directie Elektriciteit, Postbus 20101, 2500 EC Den Haag.

Bijgevoegd vindt u in bijlage 2 de bekendmaking van de terinzagelegging.

Namens het bevoegd gezag verzoek ik u binnen de daarvoor geldende termijn mij advies uit te brengen voor de opstelling van de richtlijnen voor het milieu-effectrapport.

Hierbij vraag ik in het bijzonder aandacht voor het volgende.

De Noordzee is kerngebied op basis van het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) en daarom is het "nee-tenzij-principe" van toepassing. Dit betekent dat een ontwikkeling of activiteit die de wezenlijke waarden van het gebied aantast, alleen kan worden toegestaan als er sprake is van zwaarwegend maatschappelijk belang. Daarbij moet worden aangetoond dat alternatieve locaties of andere oplossingsmogelijkheden ontbreken. In deel 1 van de pkb zal op het "nee-tenzij-principe" worden ingegaan.

Het argument voor het bevoegd gezag om het project op zee tot stand te brengen, is gelegen in het feit dat plaatsing van windturbines op zee op termijn nodig is, omdat de ruimte op het vasteland voor het realiseren van de doelstellingen voor windenergie niet toereikend is. Het voornemen betreft de reservering van ruimte voor een demonstratieproject, dat moet aantonen dat in de toekomst windparken op zee mogelijk zijn. Aldus is het bevoegd gezag er van uit gegaan dat in het milieu-effectrapport geen alternatieven te land voor de locatie van het windpark behoeven te worden onderzocht.

Graag verneem ik van u, of u de opvatting van het bevoegd gezag op dit punt deelt.

Op de hieronder vermelde plaatsen zullen voorlichtingsbijeenkomsten worden gehouden, waar nadere informatie zal worden verstrekt en een ieder in de gelegenheid zal worden

Ministerie van Economische Zaken

gesteld mondeling opmerkingen over de startnotitie en de richtlijnen voor het milieu-effectrapport naar voren te brengen:

- Op 1 september 1998 om 19.00 uur, Concertgebouw, Klokhuisplein 2 in Haarlem.
- Op 4 september 1998 om 19.00 uur, Provinciehuis, Zuid-Hollandplein 1, Den Haag.
- Op 9 september 1998 om 19.00 uur, Stadhuis, Lange Noordstraat 1, Middelburg.

Gaarne nodig ik u uit, bij deze bijeenkomsten aanwezig te zijn.

Voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot de heer drs. O. Bitter, Ministerie van Economische Zaken (tel.: 070-3796490) of de heer drs. H.W. Boomsma, Ministerie van Economische Zaken (tel.: 070-3797626).

De Minister van Economische Zaken
voor deze:

mr. drs. C.W.M. Dessens
directeur-generaal van Energie

BIJLAGE 2

Kennisgeving van de startnotitie in Staatscourant nr. 126 d.d. 8 juli 1998

EEN WINDPARK IN DE NOORDZEE; DENKT U MEE?

De rijksoverheid wil het gebruik van duurzame energiebronnen bevorderen en windenergie neemt daarbij een belangrijke plaats in. In de Derde Energienota (1995) stelt de overheid dat door de inzet van duurzame energiebronnen in 2020 10% bespaard moet worden op het gebruik van fossiele brandstoffen. Een groot deel van deze besparing, ongeveer 20%, moet worden bereikt door windenergie. Omdat deze doelstelling niet op land bereikt kan worden, is ook plaatsing van windturbines op zee nodig. Dit is een voor de hand liggende mogelijkheid. Want op zee waait het harder dan op land. Bovendien is er op zee ruimte om een aantal windturbines bij elkaar te plaatsen in een windpark. Met grootschalige windparken op zee is echter nog weinig ervaring opgedaan. Daarom wil de overheid dat er eerst een demonstratieproject komt op tenminste 8 kilometer van de kust. Daarvoor dient nu een locatie gekozen te worden.

Waar op zee?

Een groot gebied voor de kust komt in aanmerking voor plaatsing van een windpark. Er zal voor één locatie gekozen worden. Op grond van een haalbaarheidsstudie wordt voornamelijk aan één van de twee volgende locaties gedacht: voor de kust van IJmuiden bij Wijk aan Zee, of voor de kust van de Westerscheldemond. Maar misschien zijn er nog wel andere locaties die aan de randvoorwaarden voldoen. Hiertoe zijn in de startnotitie zogenaamde zoekgebieden aangegeven.

Besluitvorming

De locatie voor het windpark en de voorgenomen activiteit op hoofdlijnen zullen worden vastgelegd in het Tweede Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV) dat daartoe gewijzigd zal worden. Voor deze wijziging zal de procedure van een planologische kernbeslissing doorlopen worden. Het parlement moet uiteindelijk de wijziging van het SEV goedkeuren.

Milieu-effectrapportage.

Om alle milieugevolgen van een dergelijk locatiebesluit te kunnen beoordelen moet de procedure van milieu-effectrapportage worden gevolgd. Deze is gekoppeld aan de procedure voor de planologische kernbeslissing. In de procedure van milieu-effectrapportage zijn de Ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer Initiatiefnemer.

Het bevoegd gezag bestaat uit de Ministers van Economische Zaken, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, en van Verkeer en Waterstaat. Centraal in de procedure staat het opstellen van het milieu-effectrapport (MER) in dit rapport worden de gevolgen voor het milieu van vestiging van een windpark in de Noordzee beschreven. Daarbij gaat het onder meer over effecten voor de vogels, de zicthinder en de veiligheid van de kust en het scheepvaartverkeer.

De procedure van milieu-effectrapportage begint met publicatie van de startnotitie. De initiatiefnemer geeft daarin aan welke de mogelijke milieugevolgen van het project zijn. Het bevoegd gezag stelt de richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport vast en maakt daarbij gebruik van de startnotitie en de daarop ingebrachte inspraakreacties. In die richtlijnen staat welke aspecten in het MER aan de orde moeten komen.

Ter inzagelegging

De Minister van Economische Zaken maakt mede namens zijn ambtgenoten van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, en van Verkeer en Waterstaat bekend, dat met ingang van 13 juli 1998 tot en met 18 september 1998 de startnotitie tijdens werkuren op de volgende plaatsen ter inzage ligt:

- Ministerie van Economische Zaken, Bezuidenhoutseweg 30, Den Haag;
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Bibliotheek, Rijnstraat 8, Den Haag;
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Bibliotheek, Bezuidenhoutseweg 73, Den Haag;
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Informatiecentrum, Plesmanweg 1, Den Haag;
- Provincie Noord-Holland, Provinciehuis, Dreef 3, Haarlem;
- Provincie Zuid-Holland, Provinciehuis, Zuid-Hollandplein 1, Den Haag;
- Provincie Zeeland, Provinciehuis, Abdij 6, Middelburg;
- De gemeentehulzen van de gemeenten Bergen (NH) Egmond, Castricum, Heemskeerik, Beverwijk, Velsen, Bloemendaal, Zandvoort, Noordwijk, Katwijk (ZH), Wassenaar, 's-Gravenhage, Monster, 's-Gravenzande, Rotterdam, Westvoorne, Goedereede, Schouwen-Duiveland, Noord-Beveland, Veere, Vlissingen, Donsburg en Sluis-Aardenburg;
- Op internet: <http://info.minez.nl>

Inspraak

Iedereen kan via de inspraakprocedure voorstellen doen voor de richtlijnen voor het milieu-effectrapport. Daarbij kunnen ook voorstellen voor andere locaties ingediend worden. Die moeten wel binnen de zoekgebieden vallen die staan aangegeven in de startnotitie.

Tot en met 18 september 1998 kunt u schriftelijk inspraakreacties indienen bij het Inspraakpunt Demonstratieproject near shore windpark, Ministerie van Economische Zaken, Directie Elektriciteit Postbus 20101, 2500 EC Den Haag.

Voorlichtingsbijeenkomsten

Op drie voorlichtingsbijeenkomsten zal nadere informatie over het demonstratieproject gegeven worden. Na een korte toelichting op het plan, kunnen vragen aan vertegenwoordigers van de verantwoordelijke ministeries gesteld worden. Tevens zal aan de hand van een animatie een indruk gegeven worden hoe het windpark er uit kan komen te zien.

De voorlichtingsbijeenkomsten worden gehouden op de volgende plaatsen:

- 1 september 1998 om 19.00 uur in het Concertgebouw, Klokhuisplein 2, Haarlem.
- 4 september 1998 om 19.00 uur in het Provinciehuis, Zuid-Hollandplein 1, Den Haag.
- 9 september 1998 om 19.00 uur in het Gemeentehuis, Lange Noordstraat 1, Middelburg.

Inlichtingen

Voor vragen over de startnotitie of over de inspraakprocedure kunt u zich wenden tot de heer drs. O. Bitter, Ministerie van Economische Zaken (tel. 070-379 64 90) of de heer drs. H.W. Boomsma, Ministerie van Economische Zaken (tel. 070-379 76 26).

Voor het bestellen van de informatiemap kunt u bellen met Informatie- en Nieuwsvoorziening, Ministerie van Economische Zaken (tel. 070-379 88 20).

Ministerie van Economische Zaken

BIJLAGE 3

Projectgegevens

Initiatiefnemers: ministers van Economische Zaken en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Bevoegd gezag: ministers van Economische Zaken, Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Verkeer & Waterstaat en Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Besluit: planologische kernbeslissing voor een partiële wijziging van het Tweede Structuurschema Elektriciteitsvoorziening voor een ruimtelijke reservering voor een near shore windpark, met eventueel vastleggen van nadere grenzen en beperkingen voor de inrichting (voor de inrichting wordt te zijner tijd een inrichtingsm.e.r. doorlopen)

Categorie Besluit m.e.r. 1994: C 22.4

Activiteit: de uiteindelijke realisering van een éénmalig, in principe tijdelijk demonstratieproject near shore windpark (dat wil zeggen: binnen de 12 mijlskustzone) van ongeveer 100 MW, bestaande uit zo'n 100 windturbines van 1 MW. Doel van het project is op de eerste plaats om kennis en ervaring op te doen met het plaatsen van windturbines op zee wat betreft het functioneren, het onderhoud, de levensduur, de ecologische en morfologische effecten, de maatschappelijke acceptatie en de economische rentabiliteit. In de tweede plaats is het doel van het project het opwekken van duurzame energie. De opgedane kennis en ervaring moet plaatsing van windturbineparken off shore (buiten de 12 mijlszone) technisch en economisch mogelijk maken.

Procedurele gegevens:

kennisgeving startnotitie: 8 juli 1998

richtlijnenadvies uitgebracht op: 21 oktober 1998

Bijzonderheden:

Het zoekgebied voor de locatie is tot stand gekomen op grond van voorstudies en overleg met diverse groeperingen, waaronder bewonersorganisaties en de milieubeweging. De informatie in de voorstudies is door de Commissie bij het opstellen van het advies betrokken: het advies richt zich op de extra te verstrekken informatie.

Het zoekgebied is beschermd onder het Structuurschema Groene Ruimte en (delen ervan) de Habitat- en Vogelrichtlijn. Onderdeel van het MER moet daarom een nut- en noodzaakanalyse zijn: worden wezenlijke kenmerken en waarden van het gebied aangetast? Zo ja, is er dan een zwaarwegend belang om het toch te doen, of kan het elders of anders? Als het doorgaat is mitigatie en compensatie met inzet van de best uitvoerbare technieken verplicht. In de brief waarin de Commissie om advies gevraagd wordt, stellen de initiatiefnemers dat bij het onderzoeken of de activiteit ook elders kan, naar hun mening geen alternatieven op het land onderzocht hoeven te worden, omdat het immers om een tijdelijk demonstratieproject voor het opdoen van ervaring met een windpark op zee gaat. De Commissie stelt in haar advies dat dit een juiste constatering is, mits onderbouwd kan worden dat het inderdaad uitsluitend om een demonstratieproject gaat. Onder andere moeten de volgende vragen beantwoord worden: is het zeker dat het project tijdelijk is? Is het zeker dat een off shore windpark - waarvoor het voornemen een demonstratieproject is - te zijner tijd te realiseren is gelet op bestaande regelgeving? Is het voornemen het meest effectieve demonstratieproject, of kan dit bijvoorbeeld ook - of beter - met een kleiner park, meerdere kleinere parken of een demonstratieproject off shore?

In de startnotitie worden twee locaties als voorkeurslocatie genoemd: voor de kust van IJmuiden en in de Westerscheldmond. Daarbij is echter aangegeven, dat uit de inspraak/advisering of tijdens het MER ook nieuwe locaties naar voren kunnen komen. Naar de mening van de Com-

missie moet in ieder geval onderzocht worden of een locatie mogelijk is die - binnen het zoekgebied - zo ver mogelijk van de kust ligt, omdat dit naar verwachting op de belangrijkste milieueffecten beter zal scoren (effect op vogels en landschap en energieopbrengst).

Een speciaal aandachtspunt is het belang van een goed monitoring- en evaluatieprogramma, inclusief een uitgebreide 0-meting (natuurwaarden in de huidige situatie). Omdat het voor-nemen gericht is op het opdoen van ervaring en kennis en deze waarschijnlijk ook gebruikt zal worden bij het ontwikkelen van normen en ruimtelijk beleid voor de Noordzee, moet het evalua-tieprogramma ruimer opgezet worden dan bij een eenmalig windenergieproject, alleen gericht op energieproductie.

Samenstelling van de werkgroep:

ing. A. van Beek

ir. K.G. Bezuyen

dr. N.M.J.A. Dankers

drs. R.H.D. Lambeck

drs. L. Rijn-Vellekoop (voorzitter)

ir. M.B. Schöne

prof. dr. J.H.J. Terwindt

Secretaris van de werkgroep: drs. R.A.A. Verheem

BIJLAGE 4

Lijst van inspraakreacties en adviezen

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
1.	19980711	G.W.J. de Groor	Leiden	19981005
2.	19980710	G. den Heijer	Den Helder	19981005
3.	19980708	J. Wielemaker	Vlissingen	19981005
4.	19980708	J.S. Biewinga	Lourical (Portugal)	19981005
5.	19980803	O.J.J. v. Rootselaar	Barneveld	19981005
6.	19980907	F. van Vliet	Den Helder	19981005
7.	19980825 19980916 19980921	Zevibel Vereniging tot bevordering der Zeeuwse Visserijbelangen	Geesbergen	19981005 19981005 19981005
8.	19980915	Productschap Vis	Rijswijk	19981005
9.	19980915	Clyde Petroleum Exploratie B.V.	Den Haag	19981005
10.	19980915	Het Hoge Duin	Wijk aan Zee	19981005
11.	19980908	Gedeputeerde Staten van Provincie Zeeland	Middelburg	19981005
12.	19980911	ANWB	Den Haag	19981005
13.	19980911	B. Munter	Beverwijk	19981005
14.	19980914	M. Bode	Vlissingen	19981005
15.	19980914	Burgemeester en Wethouders van Bergen Noord Holland	Bergen	19981005
16.	19980914	Dagelijks Bestuur Westerschelde	Middelburg	19981005
17.	19980914	Kust-VVV Walcheren	Domburg	19981005
18.	19980909	Nederlandse Windenergievereni- ging NEWIN	Petten	19981005
19.	19980905	Namens de Bestendige Deputatie van Provincie West-Vlaanderen	St. Andries (België)	19981005
20.	19980914	Burgemeester en Wethouders van Sluis-Aardenburg	Aardenburg	19981005
21.	19980914	Dorpsraad Wijk aan Zee	Wijk aan Zee	19981005

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
22.	19980915	Namens GEN B.V. Wind, Energie & Milieu	Bergambacht	19981005
23.	19980915	E-Connection Project B.V.	Bunnik	19981005
24.	19980915	Vissersvereniging Helpt Elkander	Tholen	19981005
25.	19980916	Samenwerkingsverband Noordzeewind	Veenendaal	19981005
26.	19980916	Vissersvereniging Colvis	Vlissingen	19981005
27.	19980916	Multiwind	Zwijndrecht	19981005
28.	19980917	Burgemeester en Wethouders van Heemskerk	Heemskerk	19981005
29.	19980917	Gedeputeerde Staten van Noord-Holland	Haarlem	19981005
30.	19980917	Actiecomité Laat de kust met rust	Wijk aan Zee	19981005
31.	19980917	Gemeentelijk Havenbedrijf Amsterdam	Amsterdam	19981005
32.	19980917	Stichting Werkgroep Noordzee	Utrecht	19981005
33.	19980917	Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat	Den Haag	19981005
34.	19980918	Dr. H.J. Blaauw	Leidschendam	19981005
35.	19980916	E-Connection Project BV	Bunnik	19981005
36.	19980917	Stichting Natuur en Milieu	Utrecht	19981005
37.	19980921	Gemeentelijk Havenbedrijf Amsterdam	Amsterdam	19981005
38.	19980916	Burgemeester en Wethouders van Beverwijk	Beverwijk	19981005
39.	19980902	B.P. van den Born	Wijk aan Zee	19981005
40.	19980912	Bewoners Vereniging Appartementen Complex "Westerduin"	Wijk aan Zee	19981005
41.	19980922	Ministerie van Landbouw Natuurbeheer en Visserij, Directie Natuurbeheer	Den Haag	19981005
42.	19981015	Inspectie Milieuhygiëne	Den Haag	19981016
43.	19981019	Nederlands Instituut voor Scheeps- en onderwater Archeologie	Lelystad	19981019